

Др Јовица ТРКУЉА*

СТЕВАН ЂОРЂЕВИЋ (1927–2019)**

У име бројних пријатеља и поштовалаца Стевана Ђорђевића, имам тужну дужност да проф. Ђорђевићу кажем последње збогом.

Правни факултет Универзитета у Београду изгубио је у њему једног од својих најчеститијих и најскромнијих представника. Његов јабланички завичај губи у њему једног од својих најврснијих синова.

Стеван Ђорђевић је рођен 1927. године у Лесковцу, у занатлијској породици, која је од 1930. године живела у Лебану. Стеванов отац Василије је радио као ужар и опанчар, а мајка Загорка била је домаћица. Били су сиромашни и тешко су прехрањивали седморо деце. Своју децу су васпитавали у складу са патријархалном српском традицијом.

Млади Стеван је био марљив и одличан ученик. Основну школу је завршио са одличним успехом. Добијао је награде и државну помоћ за одличан успех. Био је изузетно вредан и та ће га особина красити од раног детињства до дубоке старости. Године 1938. уписао је гимназију, коју је најпре похађао у Врању, а потом у Лесковцу.

Стеваново школовање и посвећеност књизи и школи трагично је прекинуо рат. Један од најтежих и преломних тренутака у животу младог Стевана десио се на Преображење 1944. Наиме, шеснаестогодишњег Стевана и породицу Василија Ђорђевића бугарски окупатори су у знак одмазде извели на стрељање. Ставили су их пред стрељачки строј. Сте-

* Редовни професор у пензији, Правни факултет Универзитета у Београду, Србија, trkulja@ius.bg.ac.rs.

** Реч са комеморативног скупа поводом смрти проф. др Стевана Ђорђевића одржаног на Правном факултету Универзитета у Београду 23. децембра 2019. године.

ванова млађа сестра, држећи мајку за скуте, непрекидно је плакала и вриштала. То је поколебало бугарске војнике који су накратко одгодили стрељање. У том тренутку наишла је њихова комшиница, која се на бугарском језику обратила војницима: „Немојте њих. То су поштени људи!“ Бугарски војници су одустали од стрељања и сви чланови породице Ђорђевић су пуштени кући. Стеван Ђорђевић је до краја живота обележавао 19. август као свој рођендан и Дан спасења своје породице.

После тог страшног догађаја, Стеван се знатно променио. Уместо посвећености књизи, посветио се борби за слободу и за боље, праведније друштво. Те 1944. године ступио је у Народноослободилачку војску и наредних шест година протекло је у знаку борбе, ударништва на омладинским радним акцијама и обнове разорене земље.

По завршетку рата Стеван Ђорђевић је био један од најперспективнијих младих људи јабланичког краја. Њему су се отварале лепе перспективе у новој држави. Имао је све претпоставке за бриљантну политичку или војну каријеру. Међутим, његово учешће у рату и политичке функције нису променили његов карактер: остао је честит, скроман, радан, пожртвован и правдољубив. Овенчан победом, ратним ордењем и војним чиновима, Стеван се није сврстао у редове каријериста и славодобитника. Није наставио каријеру експресног успињања у војној и политичкој хијерархији, удобног уживања у ратним ловорикама и партијским привилегијама. Уместо свега тога, вратио се школи. У први план ставио је своје образовање и стручно усавршавање. Завршио је седми и осми разред гимназије, матурирао у Београду 1951. године и започео студије. Са Даницом Јевтовић ступио је у брак 1952. године. Убрзо су добили двоје деце, сина Ненада (1954) и ћерку Снежану (1958).

*

На Правни факултет у Београду Стеван се уписао 1951. године. Редовно је слушао предавања изузетних професора и наставника енциклопедијског знања: Михаила Константиновића, Алберта Вајса, Милоша Радојковића, Милана Бартоша, Мехмеда Беговића и Радомира Лукића. На његово интелектуално формирање посебно су утицали професори Милан Бартош и Милош Радојковић. Под њиховим утицајем, Стеван је интелектуално стасавао и одлучио да се бави међународним јавним правом и научно-педагошким радом.

Вредно је радио, трудећи се да надокнади године које није провео у учењу и образовању већ у рату и обнови земље. Успео је да дипломира 1955. године и да се запосли као правник у Секретаријату за законодавство Народне Републике Србије. Након положеног усменог док-

торског испита примљен је за асистента при Катедри за међународно право и међународне односе на Правном факултету 1959. Био је на специјализацији у Паризу, Стразбуру 1959–1960. и Центру за научно истраживање Хашке академије за међународно право 1962. и 1966. године.

Докторску дисертацију под насловом *О континуитету држава с посебним освртом на међународноправни континуитет Краљевине Југославије* одбранио је с посебном похвалом 1963. године на Правном факултету Универзитета у Београду. Потом је биран у сва наставничка звања, од доцента 1964, до редовног професора 1990. године.

Ђорђевићево јавно деловање и напредовање у каријери универзитетског професора било је заустављено почетком седамдесетих година, када је због критике Предлога уставних амандмана на Устав СФРЈ од 1963. године удаљен из наставе. Распоређен је на рад у Институту Правног факултета у Београду, где је провео пет година, од 1977. до 1982.

Више година проф. Ђорђевић је био председник Удружења за међународно право и шеф Катедре за међународно право Правног факултета Универзитета у Београду. Био је резервни мајор Југословенске народне армије и добитник три државна одликовања: Ордена заслуга за народ III реда, Медаље за храброст и Медаље заслуга за народ. Декан Правног факултета Универзитета у Београду доделио му је 9. октобра 2007. године специјалну диплому – захвалницу „за велики допринос Факултету у остваривању његових образовних и научних достигнућа“. Пензионисан је 1992. године, али је наставио са стручним радом и истраживањима.

*

Животни пут и јавни ангажман Стевана Ђорђевића представља пример моралне усправности, поштења и доследности. Као борац 17. српске бригаде и припадник нараштаја са једне од најтрагичнијих раскрсница у историји нашег народа, успео је да из понора српских деоба изађе неокаљан и неокрњен. Остао је одан патријархалним вредностима на којима је поникао, својим младалачким социјалистичким уверењима и идеалима, доследан у својим идејним и патриотским опредељењима. Био је спреман да из најплеменитијих побуда, несебично и отворено изложи суду јавности своје мишљење.

Зато није случајно што је у дискусији о уставној реформи 1971. године издвојио свој глас, отворено рекао шта је мислио, без обзира на

пресију власти. Реч је о јавној расправи у академској средини на Правном факултету у Београду, која је одржана у марту 1971. Критикујући предложене уставне амандмане, Стеван Ђорђевић је скренуо пажњу на велику концентрацију моћи у рукама Јосипа Броза Тита и изнео свој став против његовог избора за председника републике без ограничења мандата. Он је без увијања указао на волунтаризам водећих политичких група, који компромитују саму идеју уставности. Затим на политичке компромисе, који се склапају не само јавно већ и тајно, у затвореним, формалним и неформалним центрима друштвене моћи.

Мишљење и став проф. Ђорђевића био је тада глас вапијућег у пустињи. Нико није био спреман да га чује, а камоли да га подржи или следи. Његов став је био у директној супротности са политичким ставом тадашњег државног и партијског руководства, а у то време свако другачије мишљење било је јеретичко, проглашавано непријатељским, а лица која су их изражавала хапшена су, осуђивана и прогоњена.

Врло брзо после расправе о уставној реформи бачена је анатема на поједине професоре Факултета. Јавно су нападани путем средстава јавног информисања, партијски кажњавани и удаљавани с посла, а неким је и суђено због деликта мишљења. Међу њима је био и Стеван Ђорђевић, који је и у ранијим случајевима показивао висок степен етике, доследности и независности. Није изменио свој став иако је позиван на одговорност и био изложен притисцима.

По властитом признању, то су биле најтеже године његовог живота. Уместо заслуженог спокојства и признања после доприноса ослобођењу од окупатора и изградњи земље, ново друштво му је узвратило оптужбом за „непријатељску пропаганду“, за издају, за рушење угледа и дела Јосипа Броза Тита. Упркос томе, он је наставио да војује поштеним радом и часним животом.

Проф. Ђорђевић је тешко поднео распад Југославије, планетарни пораз левице и социјализма, кризу и девалвацију великих идеја слободе, социјалне правде, једнакости и братства. Био им је одан читавог живота. Друга Југославија, у чије темеље су Ђорђевић и његова генерација уградили своју младост и велике наде, урушила се у ужасу и трагедији грађанског рата. Драматична збивања наметнула су бројна питања, дилеме и недоумице. Ђорђевић је смогао снаге да крене путем теоријског истраживања тих драматичних и трагичних збивања, са становишта своје струке – међународног права. Тако су настали његови радови о међународноправним аспектима распада СФРЈ, о агресији НАТО-а на СР Југославију, о ратној штети и сл. Већину тих радова припремао је и

излагао на Копаоничкој школи природног права и затим објављивао у часописима *Правни живот* и *Анали Правног факултета у Београду*.

Последњих година Стеван Ђорђевић је објавио три значајне књиге, као синтезу свог вишедеценијског рада: *Увод у међународно право* (2007), *Дипломатско и конзуларно право* (коаутор са Миодрагом Митићем, 2007) и *Право међународних уговора* (коаутор са Душком Димитријевићем, 2011). Остала је необјављена његова књига на којој је радио деценијама *Потраживања Југославије и Србије на основу ратне одштете*.

*

Од уписа на Правни факултет у Београду па до последњих година живота, Стеван Ђорђевић је тај факултет доживљавао као своју другу кућу, а његове наставнике и сараднике као своје другове и пријатеље. Подржавао је млађе колеге настојећи да их посаветује и помогне у њиховом напредовању. Велики је број његових студената који су захваљујући његовим очинским саветима успели да пронађу свој пут у струци и животу.

Посебно се солидарисао са оним колегиницама и колегама који су из различитих разлога долазили у сукоб са факултетском управом и официјелном влашћу. Био је човек племените душе, спреман да помогне саветом и да да свој суд кад му се неко обрати. Умео је да се радује туђим радостима и да саучествује у туђим жалостима. Био је човек у најузвишенијем и најплеменитијем смислу те речи. Захваљујући томе, проф. Ђорђевић је прихватан и уважаван од различитих генерација наставника београдског Правног факултета.

У целини посматрано, Стеван Ђорђевић је свој дуги животни пут проживео као неподобан јер је истрајавао на црти непристајања: непристајања на окупацију и живот у ропству; на издају својих младалачких уверења; на официјелну идеологију и лакејство; на српске деобе; на „метанарацију хуманитарног интервенионизма“; да се анђео бестијалности у лику „Милосрдног анђела“ – прогласи за анђела хуманости; на гажење међународног права утемељеног Повешом УН; да закон Дивљег запада „право јачег“ постане ново међународно право; да зло, насиље и преваре овладају светом.

Највећи део свог живота Стеван Ђорђевић је провео у борби на ратним фронтовима: ратним, политичким, идејним. Њему служи на част да је својим моралним особинама, својом честитишћу, својом чврстином и доследношћу стекао поштовање и својих противника. Такав

самосвојан, светао лик проф. Ђорђевића носе у свом сећању: његови ратни другови и земљаци, генерације акцијаша са Омладинских радних акција Нови Београд, колегинице и колеге и бројне генерације студената Правног факултета и правника Србије.